

ЦИВІЛЬНЕ, ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ
ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 347.91/.95

С. О. КОРОЄД

**КОНЦЕПЦІЯ СУДОВОГО ПЕРЕГЛЯДУ РІШЕНЬ
ЮРИСДИКЦІЙНИХ ОРГАНІВ У ЦИВІЛЬНОМУ
СУДОЧИНСТВІ**

Досліджується модель судового оскарження в цивільному судочинстві рішень органів позасудової юрисдикції та межі втручання юрисдикції суду в суть відповідного правового питання. Обґрунтовується висновок, що при оскарженні рішення органу позасудової юрисдикції до суду, предметом судової діяльності буде не безпосередня перевірка законності такого рішення, а захист прав та інтересів учасників спірних матеріальних правовідносин, спір яких було попередньо розглянуто органом позасудової юрисдикції. Доводиться, що суд має повторно розглянути спір на підставі поданих сторонами доказів та вирішити його по суті, застосувавши відповідну норму матеріального права, а не вносити зміни до рішення органу позасудової юрисдикції.

Ключові слова: правосуддя, цивільне судочинство, перегляд, оскарження, форма захисту прав, рішення, юрисдикційний орган, межі втручання.

Короед С. А. Концепция судебного пересмотра решений юрисдикционных органов в гражданском судопроизводстве

Исследуется модель судебного обжалования в гражданском судопроизводстве решений органов внесудебной юрисдикции и пределы вмешательства юрисдикции суда в суть соответствующего правового вопроса. Обосновывается вывод, что при обжаловании решения органа внесудебной юрисдикции в суд, предметом судебной деятельности будет не непосредственная проверка законности такого решения, а защита прав и интересов участников спорных материальных правоотношений, спор которых был предварительно рассмотрен органом внесудебной юрисдикции. Доказывается, что суд должен повторно рассмотреть спор на основании представленных сторонами доказательств и решить его по существу, применив соответствующую норму материального права, а не вносить изменения в решение органа внесудебной юрисдикции.

Ключевые слова: правосудие, гражданское судопроизводство, пересмотр, обжалование, форма защиты прав, решение, юрисдикционный орган, границы вмешательства.

Koroed Sergij. The concept of judicial review of decisions of the jurisdictional authorities in civil proceedings

It is studied the model of judicial review in civil proceedings of decisions of authorities of non-judicial jurisdiction and limits of intervention of the court's jurisdiction in the essence of the relevant legal questions. It is concluded that in case of appeal against the decision of authority of the non-judicial jurisdiction in court, the subject of judicial activity will not be direct verification of the legality of such a decision, but the protection of the rights and interests of participants in the disputed substantive legal dispute which was previously considered by authority of non-judicial jurisdiction. It is proved that the court should re-examine the dispute on the basis of the evidence submitted by the parties and must decide on the merits by applying the relevant rules of

substantive law, and not to make changes in decision of authority of the non-judicial jurisdiction.

Key words: *justice, civil procedure, revision, appeal, form of protection of rights, decision, jurisdictional authority, borders of the intervention.*

Як відомо, захист прав здійснюється не лише судом. Існують й позасудові форми захисту прав. Органи опіки та піклування (при вирішенні сімейних спорів), нотаріуси (при вчиненні виконавчих написів), комісії по трудових спорах (при розгляді трудових спорів працівників), місцеві ради (при вирішенні земельних спорів), – здійснюють захист прав, тобто реалізують позасудову юрисдикцію, ухвалюючи рішення по суті спору, яким визначаються права і обов'язки сторін та інші правові наслідки, обов'язкові для сторін.

Водночас, з огляду на поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають в державі та конституційне право кожного на судовий захист (ст.ст. 55, 124 Конституції), права та інтереси осіб, порушених рішеннями зазначених органів позасудової юрисдикції, підлягають судовому захисту. А відтак, постає питання про модель судового оскарження рішень зазначених позасудових юрисдикційних органів (оскарження шляхом перевірки законності чи оскарження шляхом повторного вирішення відповідного правового питання у випадку його неправильного вирішення органом позасудової юрисдикції) та межі втручання юрисдикції суду в суть відповідного правового питання, а також суб'єктний склад сторін цивільної справи.

Для цього, передусім, варто з'ясувати предмет юрисдикції органів позасудової юрисдикції та суду. Юрисдикція, як відомо, є врегульованою правовими нормами процесуальною діяльністю відповідних суб'єктів, яка здійснюється у позасудовому або судовому порядку з метою розгляду і вирішення правових спорів чи правових питань, а також застосування примусових заходів¹. Узагальнена характеристика юрисдикції зводиться за своєю юридичною природою до розгляду і вирішення конфліктних ситуацій,

які виникають в процесі застосування матеріальних правових норм, до правової оцінки поведінки конфліктуючих сторін і застосування до сторони, поведінка якої визнається неправомірною, передбачених чинним законодавством заходів юридичного примусу або юридичних санкцій².

З огляду на характер змісту юрисдикційної діяльності та повноваження суб'єктів юрисдикції, в юридичній літературі виділяються такі основні властивості юрисдикції: а) наявність правового спору (правопорушення). Юрисдикція виникає лише тоді, коли необхідно вирішити спір про право, поновити порушені права; застосувати відповідальність; б) оскільки юрисдикція є способом вирішення правових конфліктів, вона передбачає необхідність прийняття остаточного рішення. Юрисдикційний акт у конкретній справі означає, по суті, вирішення правового спору. Якщо ж йдеться про правопорушення, в такому акті можуть бути передбачені правові санкції; в) юрисдикційний орган не є учасником спірних матеріальних правовідносин³.

В свою чергу, судочинство в основному визначається як встановлений законом порядок діяльності суду і учасників процесу, правова форма судової юрисдикції щодо застосування санкцій юридичних норм⁴. Судова юрисдикція в її змістовному вираженні включає здійснення судом таких юридично-значущих процесуальних дій, як: розгляд правових спорів, тобто конфліктних ситуацій, пов'язаних з реалізацією суб'єктивних прав, а в більш уточненому варіанті – спірних питань застосування матеріальних правових норм; правова оцінка поведінки учасників спору; застосування при негативній оцінці поведінки однієї зі сторін передбачених чинним законодавством заходів державного примусу⁵.

Викладене вище дозволяє встановити головну відмінність між позасудовою формою юрисдикції та судовою, – її суб'єкта та пріоритетність судової форми над позасудовою.

З'ясуємо тепер компетенцію вищезазначених органів позасудової юрисдикції в сфері захисту прав.

В сімейному праві у випадках, передбачених Сімейним кодексом, особа має право на попереднє звернення за захистом своїх сімейних прав та інтересів до органу опіки та піклування. Рішення органу опіки та піклування є обов'язковим до виконання, якщо протягом десяти днів від часу його винесення заінтересована особа не звернулася за захистом своїх прав або інтересів до суду, крім випадку, передбаченого частиною другою статті 170 цього Кодексу. Звернення за захистом до органу опіки та піклування не позбавляє особу права на звернення до суду. У разі звернення з позовом до суду орган опіки та піклування припиняє розгляд поданої йому заяви (ст. 19 Сімейного кодексу України).

Нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом (ст. 18 Цивільного кодексу України). Нотаріальна дія або відмова у її вчиненні, нотаріальний акт оскаржуються до суду (ст. 50 Закону України «Про нотаріат»).

Трудові спори розглядаються: 1) комісіями по трудових спорах; 2) районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами. У разі незгоди з рішенням комісії по трудових спорах працівник чи власник або уповноважений ним орган можуть оскаржити її рішення до суду в десятиденний строк з дня вручення їм виписки з протоколу засідання комісії чи його копії (ст.ст. 221, 228 Кодексу законів про працю України).

Вирішення земельних спорів належить до повноважень обласних, районних, міських, сільських, селищних рад (ст.ст. 8, 9, 10, 12 Земельного кодексу України).

Саме на цих вищенаведених позасудових формах захисту прав звертають увагу в навчальній літературі майже всі вчені-процесуалісти, характеризуючи категорію «форма захисту прав».

Для наочного прикладу розглянемо спочатку предмет діяльності органу опіки та піклування та суду при вирішенні сімейно-правового спору. Так, як було зазначено вище, орган опіки та піклування, вирішуючи віднесені до його компетенції деякі сімейні спори (наприклад, вирішення органом опіки та піклування спору між бать-

ками щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо (ст. 158 Сімейного кодексу України), вирішення органом опіки та піклування спору між батьками щодо прізвища та імені дитини (ст. 145 і 146 Сімейного кодексу України), встановлення опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування (ст. 243 Сімейного кодексу України), негайне відібрання дитини від батьків (ст. 170 Сімейного кодексу України) тощо), виступає юрисдикційним органом, тобто органом, який має вирішувати деякі спори (правові питання) в сфері сімейних правовідносин.

Зазначена юрисдикційна діяльність органів опіки та піклування здійснюється у формі, встановленій відповідними нормативно-правовими актами, які регулюють питання діяльності цих органів. Рішення органу опіки та піклування оформлюється рішенням районної, районної в м. Києві та Севастополі державної адміністрації, виконавчого комітету міської, районної в місті, сільської, селищної ради.

Для юридичного аналізу візьмемо рішення органу опіки та піклування одним із учасників спірних сімейних матеріальних правовідносин (наприклад, рішення органу опіки та піклування, постановлене останнім за заявою батька дитини про визначення способів його участі у вихованні дитини). Таке рішення органу опіки та піклування має оскаржуватися шляхом звернення заінтересованої особи (матері, бабусі тощо) до суду з позовом до іншого учасника спірних правовідносин (батька), з приводу яких органом опіки та піклування попередньо було прийнято рішення. В цих випадках суд має повторно вирішити по суті спір (питання), з приводу якого органом опіки та піклування попередньо прийнято рішення, з яким не погоджується заінтересована особа.

Тобто, розглядаючи справу за позовом матері, яка не згодна з рішенням органу опіки та піклування, який визначив періодичні побачення батька з дитиною, суд може по-іншому визначити способи участі батька (відповідача у справі) у вихованні дитини і, таким чином, по-іншому «повторно» вирішити по суті сімейно-правовий спір.

Як передбачено Сімейним кодексом України, звернення за захистом до органу опіки та піклування не позбавляє особу права на звернення до суду. У разі звернення з позовом до суду орган опіки та піклування припиняє розгляд поданої йому заяви (ч. 3 ст. 19 Сімейного кодексу України). Отже, оскільки звернення до органу опіки та піклування за захистом сімейних прав та інтересів є попереднім (про що прямо зазначено у ч. 1 ст. 19 Сімейного кодексу України), а зазначений орган за своїми повноваженнями вирішувати деякі сімейні спори (правові питання) є юрисдикційним органом, незгода з рішенням останнього є не підставою для його оскарження, а є умовою звернення заінтересованого учасника спірних сімейних правовідносин безпосередньо до суду за захистом своїх сімейних прав та інтересів. Тому й відповідачем в такому спорі буде інший учасник сімейних правовідносин, а не орган опіки та піклування, який прийняв відповідне рішення про розв'язання спору (вирішення правового питання)⁶.

Таким чином, в зазначеному вище випадку суд за результатами розгляду такої справи має вирішити спір або інше правове питання по суті (а не лише перевірити правомірність оскаржуваного рішення органу опіки та піклування), як це й передбачено у ч. 2 ст. 19 Сімейного кодексу України, відповідно до якої рішення органу опіки та піклування є обов'язковим до виконання, якщо протягом десяти днів від часу його винесення заінтересована особа не звернулася за захистом своїх прав або інтересів до суду. Тобто, Сімейним кодексом України зазначено не про оскарження рішення органу опіки та піклування, а саме про звернення до суду за захистом своїх прав або інтересів у разі незгоди з рішенням органу опіки та піклування.

А відтак, оскарження заінтересованою особою рішення органу опіки та піклування, прийнятого на розв'язання спору між учасниками цивільних (сімейних) правовідносин є нічим іншим, як зверненням до суду за захистом прав та інтересів, тобто проханням вирішити спірне питання про право, яке попередньо вирішив орган опіки та піклування, в судовому порядку.

Зроблений вище висновок, на нашу думку, стосується й ч. 2 ст. 79 Цивільного кодексу України, згідно з якою рішення органу

опіки та піклування може бути оскаржено до відповідного органу, якому підпорядкований орган опіки та піклування, або до суду.

Наприклад, якщо орган опіки та піклування відмовив батькам в наданні дозволу на вчинення правочину щодо нерухомого майна дитини, то суд, залежно від складу учасників спірних правовідносин і підстав відмови, має самостійно вирішити по суті питання про надання дозволу на відчуження нерухомого майна дитини. Так само суд має вирішити питання по суті за скаргою родича дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, якому орган опіки та піклування відмовив в призначенні опікуном дитини. В цих випадках, коли відсутній другий учасник спірних матеріальних правовідносин (тобто відсутній спір про право), зазначені питання, на нашу думку, мають розглядатися за правилами окремого провадження за заявами (скаргами) осіб, які не погоджуються з рішеннями органу опіки та піклування, як цей й зазначено у ч. 2 ст. 19 Сімейного кодексу України. Заінтересованими особами в справі мають брати участь зазначені органи опіки та піклування.

За наявності декількох учасників спірних правовідносин та існування у них протилежних інтересів (тобто спору про право), рішення органу опіки та піклування має оскаржуватися шляхом звернення до суду з позовом до іншого учасника спірних правовідносин, з приводу яких органом опіки та піклування попередньо було прийнято рішення. В цих випадках суд має повторно вирішити по суті спір (питання), з приводу якого органом опіки та піклування прийнято рішення, з яким не погоджується заінтересована особа.

При оскарженні до суду виконавчого напису нотаріуса, предмет судової діяльності теж зводиться до вирішення по суті заявленої кредитором вимоги. Так, зокрема, в постанові від 31 січня 1992 р. № 2 «Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні» Пленум Верховного Суду роз'яснив, що правильність вимог, зазначених у виконавчому напису, може бути оспорена боржником лише в позовному порядку. При безпідставності цих вимог суд скасовує виконавчий напис і відмовляє у їх задоволенні, а у разі часткової їх обґрунтованості – постановляє рі-

шення про скасування виконавчого напису і стягнення з боржника на користь кредитора дійсної суми боргу. У цих випадках справа розглядається в позовному провадженні, позивачем в якому є кредитор, а відповідачем – боржник (абз. 2 п. 13). Зазначене роз'яснення маємо скорегувати, оскільки при оскарженні виконавчого напису боржником, процесуальний статус позивача матиме саме боржник, а не кредитор. В іншій частині ми погоджуємося із цим роз'ясненням. Отже, у випадку оскарження до суду виконавчого напису боржником, суд має ухвалити рішення про скасування виконавчого напису і стягнення з боржника (позивача) на користь кредитора (відповідача) дійсної суми боргу, тобто по-новому вирішити по суті цивільно-правовий спір.

В трудових спорах юрисдикційна функція суду при оскарженні рішення комісії по трудових спорах теж зводиться до повторного вирішення по суті трудового спору, а не лише перевірки законності рішення комісії по трудових спорах. Так, в постанові Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 1992 р. № 9 «Про практику розгляду судами трудових спорів» роз'яснено, що незалежно від того, працівником, власником або уповноваженим ним органом чи прокурором порушена справа, після вирішення спору в КТС, суд розглядає її в порядку позовного провадження, як трудовий спір, що вирішувався в КТС, тобто, як вимогу працівника до підприємства, установи, організації (п. 5). Отже, у випадку оскарження підприємством рішення КТС про поновлення працівника на роботі до суду, зазначене підприємство матиме процесуальний статус позивача незважаючи на те, що суд може дійти висновку про незаконне звільнення працівника і, таким чином, зобов'язати підприємство-позивача поновити працівника на роботі.

Отже, викладене вище дозволяє зробити висновок про юрисдикційну функцію суду та межі судового розгляду при оскарженні до суду рішення органу позасудової юрисдикції, який згідно з законом має право вирішувати правові спори та здійснювати захист прав. При оскарженні такого рішення до суду предметом судової діяльності буде не безпосередня перевірка законності рішення органу

позасудової юрисдикції (яке не буде відповідачем в цивільній справі), а безпосереднім предметом судової діяльності виступатиме захист прав та інтересів учасників спірних матеріальних правовідносин, спір яких було попередньо розглянуто органом позасудової юрисдикції. Суд, в свою чергу, виконуючи свою юрисдикційну функцію, має повторно (заново) розглянути спір на підставі поданих сторонами доказів та вирішити його по суті, застосувавши відповідну норму матеріального права, а не вносити зміни (чи погоджуватись або не погоджуватись) до рішення органу позасудової юрисдикції.

1. *Петухов П. А.* Юрисдикционная деятельность в советском государственном управлении / П. А. Петухов // Правоведение. – 1980. – № 5. – С. 38. 2. *Козлов Ю. М.* Административное право : учебник / Козлов Ю.М. – М. : Юристъ, 2007. – С. 466. 3. *Короед С. О.* Судовий розгляд справ про адміністративні проступки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Короед С.О. ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2009. – С. 24-25. 4. *Теория* государства и права : Курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. – М. : Юристъ, 2003. – С. 447. 5. *Козлов Ю. М.* Административное право : учебник / Козлов Ю.М. – М. : Юристъ, 2007. – С. 500. 6. *Короед С. О.* Участь у цивільному процесі органів опіки та піклування / С. О. Короед // Судова апеляція. – 2010. – № 4 (21). – С. 112.

Koroed Sergij. The concept of judicial review of decisions of jurisdictional organs in civil proceedings

As you know, the protection is carried out not only by the court. There are also non-judicial forms of protection rights. Guardianship authorities (in solving family disputes), notary (in the commitment of executive inscriptions), commission on labor disputes (in reviewing of employment disputes of employees), local councils (in solving land disputes) – are carrying out protection of rights, i.e. carrying out non-judicial jurisdiction making a decision on the merits, which defines the rights and obligations of the parties and other legal effects binding to the parties.

However, given the spread of jurisdiction of the courts for all legal relations arising in the state and the constitutional right of everyone on judicial protection (Articles 55 and 124 of the Constitution), the rights and interests of persons affected by the decisions of these authorities of non-judicial jurisdiction, are subject to judicial protection. Hence, the question of the model of judicial review of decisions of specified authorities of non-judicial jurisdictions (appeal by reviewing the legality or appeal by repeated resolving of a legal merits in case if it was wrongly reviewed by authority of non-judicial jurisdiction) and borders of intervention of the jurisdiction of the court in essence of a specific legal question and also subjective composition of parties in civil case.

In the case of the guardianship authorities that are addressing family law disputes and are protecting the rights of participants of family relationships, it is necessary that the decision can be challenged by appeal of an interested person to the court with the lawsuit to other party of legal disputes about which guardianship authority previously made a decision. In these cases, the court has to repeatedly solve the dispute on the merits (questions) on which guardianship authority previously made a decision which is contested by interested person.

So, appeal by interested person of decision of the guardianship authority which was made to resolve the dispute between the parties of civil (family) relationship is nothing more than an appeal to the court for protection of rights and interests, i.e. is a plea to decide the controversial question of law, which was previously decided by guardianship authority, in court proceedings.

Made above conclusion, in our opinion, concerns, also, ch. 2, Art. 79 of Civil Code of Ukraine, according to which the decision of the guardianship authority can be appealed to the body, which is subordinate to the guardianship authority or directly to court.

We also consider the subject of judicial activity and judicial protection in civil cases on appeal of the decisions of commissions on labor disputes and executive inscriptions of notary.

At the end it is concluded about the jurisdictional function of court and borders of judicial review at the appeal by court of decision of au-

thority of non-judicial jurisdiction which by law has the right to resolve legal disputes and defend the rights. In appealing of such decision to court subject to judicial activity is not a direct review of legality of decision of authority of non-judicial jurisdiction (which will not be defendant in a civil case), but the direct subject of judicial activity will be to protection of rights and interests of participants of the disputed legal relations which was previously considered by authority of non-judicial jurisdiction. The court, in turn, performing their jurisdictional functions, has to repeatedly resolve the dispute on the basis of submitted by the parties evidence and decide it on the merits by applying the relevant substantive law, not to make editions (either agree or disagree) to the decision of authority of non-judicial jurisdiction.

Key words: justice, civil procedure, revision, appeal, form of protection of rights, decision, jurisdictional authority, borders of the intervention.

УДК 347.91/95

М. П. КУРИЛО

МОДЕЛІ АПЕЛЯЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ, ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

Розкривається авторське бачення моделі апеляційного перегляду судових рішень у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві. Зазначається, що створення судів, діяльність яких скерована на виправлення і недопущення судових помилок, забезпечення винесення законних і справедливих рішень, є світовою практикою демократичних і правових держав. Обґрунтовується необхідність уточнення концепції оскарження судових рішень з огляду на необмежені можливості оскарження будь-яких